

Специфіка презентації жіночого образу у "Записках студента" Є.П.Гребінки

*Стаття присвячена аналізу образу жінки у "Записках студента" Є.П.Гребінки.
Ключові слова: рецепція, авторська свідомість, жіночий образ, домінанта.*

*Статья посвящена анализу образа женщины в "Записках студента" Е.П.Гребинки.
Ключевые слова: рецепция, авторское сознание, женский образ, доминанта.*

*The article is dedicated to the analysis of women characters in the "Zapiski studenta" E.Grebinki.
Key words: women characters, author's manner, dominanta.*

Творчість Євгена Гребінки належить до класики українського письменства ХІХ століття і у всі часи не залишалась поза увагою дослідників. Тим не менш, особливого дослуду заслуговує його російськомовна проза, котра вивчалася значно менше. У численних дослідженнях творчого спадку письменника образ жінки і його специфіка у поезії, та історичних творах проаналізовано досить ємко, тоді як у російськомовній прозі жіночі персоналії та їх роль є малодослідженими. Тож метою даної статті є спроба проаналізувати специфіку презентації жіночого образу у повісті Є.Гребінки "Записки студента".

"Записки студента", видані у 1841 році, посідають окреме місце у творчості письменника, оскільки мають яскраво виражений автобіографічний характер, що вже як факт має присутність образу автора, авторської художньої свідомості, і, своєю чергою, відповідної аналітики на рівні текст – контекст – біографія. Безперечно, біографами акцентувалась увага на автобіографічних моментах, зокрема головної уваги надано ролі і значенню студентських років і впливів на письменника у період навчання у Ніжинській Гімназії. Але досить цікавим є презентація жіночого образу у цьому творі. Відповідно до того, що у 1840-ві роки Гребінка стає прибічником так званої "натуральної школи" [2, с. 207], безперечно, простежується прямий зв'язок із творчістю М.Гоголя, але цей зв'язок скоріше має роль великого інтертексту розвитку української літератури, аніж прямого наслідування. "Записки студента", таким чином, мають кілька змістово-тематичних рівнів: а) літературно-контекстуальний; б) автобіографічний; в) соціально-психологічний. Кожен із цих рівнів прочитується досить чітко і презентує у тексті авторську художню свідомість.

Оскільки на подієвому рівні у центрі твору Є.Гребінки "Записки студента" глибинний конфлікт світу омріяного, створеного романтичною уявою головного героя, і світу реального (до речі, як і в "Петербурзьких повістях" М.Гоголя), головні персонажі твору постають у типовому для "романтизованої" оповідної манери колориті зображення (автор подає досить типових героїв у типових, часом надмірно приземлених обставинах, для більшого увиразнення сили почуттів головного героя на їх фоні).

Образ жінки у Є.Гребінки у "Записках студента" постає багатоплановим і досить вичерпним: жінка-міщанка – жінка-мати – кохана дівчина – кохана-зрадливиця. Кожен із цих образів має умовний "відповідник" в українській народній фольклорній традиції, тобто, у тексті має вже так звану "вторинну інтертекстуальність" і прив'язується до традиційного уявлення про узагальнені образи тієї ж матері чи коханої дівчини.

У творі чітко окреслено і визначено два плани оповіді: від імені наратора-оповідача, котрий отримує щоденник, і, власне, від імені самого "автора-наратора", автора знайденого щоденника. Тобто, вже від самого початку маємо справу з ускладненим дворівневим презентаційним типом оповіді.

Автор-наратор у тексті, перш ніж подати читачеві "власне історію" – самі записки студента, встигає ніби штрихово подати й особисту характеристику, прямо позиціонуючи своє власне ставлення до жінки на загал: "Я вообще очень привязан к прекрасному полу: люблю без души молоденьких и чрезвычайно уважаю пожилых; но я с особенным уважением смотрел на бедную старушку в голубой шубке, и как ниже ее в то время показались мне многие из прекрасных дам, читающих французские романы, отчаянно играющих в карты и даже могущих доставить моему protégé выгодное место!" [1, с. 440].

Важливо відзначити, що показовим у організації тексту "Записок студента" Є.Гребінки є його початок і кінець: початок дає змогу збагнути певні пріоритети автора, вибудовуючи горизонт сподівань читача на подальшу історію, а кінець твору відкриває перспективу для домислів читача, зрештою, відсутність розв'язки саме щодо романтичних стосунків героя дає можливість робити висновок про "незавершеність епізодів" як особливу естетичну установку письменника. Суть же всього сюжету є досить простою: це типова для тогочасного соціального життя ситуація непримиренності світогляду провінційного малороса, котрий перебуває у стані так званого "завоювання" великого російського простору (котрим може бути будь-який, відмінний від власне патріархального світу з його простими законами буття, топос, як правило, це велике місто), який є згубним для героя і, зрештою, поглинає його. Герой постає як типовий романтик, дещо наївний, котрий прагнув відбутися у чужому для себе світі, натомість втратив і ту, заради кого прагнув змін у житті. Є.Гребінка досить колоритно змальовує

патріархальний побут життя звичайної української родини (прикметно, що у тексті відсутній топонім Україна як такий, тільки Малоросія). Розчарування героя-автора щоденника у житті великого міста відбувається на фоні особистого розчарування: кохана, котра лишається вдома, виходить заміж за іншого, про що герой дізнається з листа від товариша.

Образ коханої жінки у "Записках студента" подається відповідно до жанру щоденника: він не прописаний ємко, це скоріше фрагментарні замальовки, відсутній і класичний портрет, маємо лише уривки захоплення зовнішністю героїні, котрі сукупно подають весь образ: "Ее лицо мне знакомо: я где-то видел его, и видел не раз, если не наяву, так во сне; в нем много родного, близкого моему сердцу; я где-то слышал ее речи, эту чудесную музыку голоса человеческого; она мне напомнила лучшие места бессмертных созданий Бетховена и Моцарта: в них отзывается ее речами, только отзывается, и оттого эти создания так хороши! Мне было невыразимо хорошо, невыразимо весело у Ш." [1, с. 450]. Досить деталізовано у щоденнику студента подається зображення і психологічно-емоційного стану дівчини, зокрема увага акцентується на мінливості і непередбачуваності жінки: "Но долго ли продолжается смущение женщины? Через несколько секунд она оправилась, подняла голову, резво раскинула рукою кудри, улыбаясь посмотрела на меня – и, о боже мой, какой отрадный, утешительный ее взор!.. я весь затрепетал от этого взора... затрепетал от полноты восторга, как трепещет прозревший слепец, впервые увидев мир божий, как изгнанник, услыша песню далекой родины" [1, с. 450]. Стан закоханості героя межує з екзальтацією, а його деталізований опис притаманний класичним зразкам сентиментального письменства як європейського, так і власне українського письма: "Сегодня я опять видел ее, слушал ее – словом, был счастлив целый день. Странное чувство овладело мною: отчего, когда подхожу к ней, в груди у меня что-то трепещет, будто пойманная птичка в руках охотника?<...> неужели это любовь? Неужели меня посетило это неразгаданное, таинственное, святое чувство, чувство, возвышающее человека до невозможности, сила, хранящая весь мир, альфа и омега благодати провидения, сила, которая заставляет бездушный цветок трепетать и склоняться к другому, сдвигает противоположные полюсы твердого магнита и соединяет небо с землею огненными нитями молнии: краеугольный камень нашей божественной религии: "Любите врагов ваших!" – сказал бог устами человека..." [1, с. 451].

Інтимна тема, не позбавлена сентиментального забарвлення, слугує у цьому тексті також і оболонкою для презентації важливих філософських та суспільних ідей. Письменник уміло координує розвиток сюжету, поєднує зовнішні конфлікти з внутрішніми, таким чином стає умовною межа, котра відділяє головне від другорядного: маємо справу вже не лише з історією молодої людини, розчарованої у коханні, а загалом – маленьку людину, котра не долає жодних життєвих труднощів, що виводить текст записок із вузького значення сентиментального тексту. Апелювання до філософських проблем зумовлює послаблення зовнішньої дії і розмивання бінарної основи конфлікту. Часопросторова організація тексту теж своєрідна: реальний час потрапляє у залежність від часу психологічного, герой постійно перебуває у пошуках відповіді, а риторичні екзистенційні питання ніби намагаються вижити, але і гине від неможливості знайти вихід із ситуації життєвої поразки, котра поглиблюється банкрутством родини. Художній простір у "Записках студента" теж моделюється і ніби "стискається" від Малоросії, красою котрої герой захоплюється на початку своєї оповіді, до маленької бідної кімнати, котра стає для нього місцем марення і спогадів про своє життя перед смертю.

Окреме місце у тексті відводиться образу матері, котра постає страдницею: "Люди! Понимаете ли вы, что такое мать? Понимаете ли вы, это страдальческое существо, эту вечную, безграничную, бескорыстную, любовь? Мужчины, благоговейте перед матерью: это алтарь, на котором неугасимо горит любовь к человечеству, может быть, одна любовь в мире без холодного эгоизма" [1, с. 444]. Образ Матері у студента асоціюється винятково із всеохопним поняттям істинної незрадливої любові як однієї із найбільших християнських чеснот.

Таким чином, зважаючи на вищесказане, жіночий образ у "Записках студента" Євгена Гребінки постає у кількох смислових контекстах: від суто особистого, емоційного, глибоко інтимізованого, пов'язаного безпосередньо із сюжетом щоденника героя-наратора, розчарованого у житті, до узагальненого збірною висновку наратор-оповідача, котрий є носієм несуб'єктивних форм вираження авторської свідомості у тексті.

Література

1. Гребінка Є. П. Записки студента / Є. П. Гребінка // Є. П. Гребінка. Твори : у 3 т. – К. : Наукова думка, 1980. – Т. 1.
2. Моціяка О. М. Становлення нової української літератури. Історія української літератури перших десятиріч XIX століття / О. М. Моціяка. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2007. – 231 с.
3. Задорожна Л. Євген Гребінка. Літературна постать / Л. Задорожна. – К., 2000.
4. Зубков С. Д. Євген Гребінка / С. Д. Зубков // Є.П. Гребінка. Твори : у 3 т. – К. : Наукова думка, 1980. – С. 5–39.